

øjets samvittighed og indlevelse udgør de bærende træk. Man har fødder, men man har også rødder. Man bevæger sig men kun fordi man forsøger at besidde de lande man møder, som hans åndsfælle Rimbaud udtrykte det. Man «besidder» ved at fremme en sympati mellem folk og deres historier ved hjælp af øjet og indlevelsen. Mennesker og deres liv og historier er altid fragmenter i et uvist og uferdigt mønster.

Fra bogprojekt til bogprojekt opførte Chatwin sig først som en videnskabsmand der sætter sig ind i stedet og dets folk, det være de særlige grænseegne mellem Wales og England (*Det sorte bjerg*), slaveforholdene i Benin, eksiltilstanden i Patagonien eller arkæologien og etnografien om den oprindelige australske befolkning. Dernæst digter han. Han erstatter enhver selvhævdelse med en sans for det konkrete og uvisse. Han praktiserer en omhyggelig kombination af øjets samvittighed og sproglig fantasi. Man får «universelle rødder» gennem den aktive indlevelses betingelser.

Det som begyndte som en *émigration intérieure*, den aristokratiske frivillige tilbagetrækning fra det borgerlige miljø præget af livsleden ved det merkantile Sotheby's og englænderens overfladiske adspredelsesform, tog efterhånden form af en personlig, men *nomadisk ethos* hvor det at handle er, at opholde sig i bevægelsen, i det mødeformende væsen mellem det grænseløse og det afgrænsede. Udføres denne bevægelse med tilstrækkelig alvor og konsekvens, kan man tale om et menneske der bliver sin egen vejviser og vejleder. Chatwins livspraksis og forfatterskab betegner et menneske der skaber sin egen *ethos* (karakter), sin egen *hodos* (vej), og dermed sin egen *hodoget* (vejviser). Et sådant menneske bliver vejviser ud fra de kriterier, der hersker i grænselandet mellem kaos og kosmos. Dette former det vi kalder «samfund», som altid har handlet om måden vi finder sammen på.

Chatwins historier drejer sig om at træde over grænsen til vildniset og ind i samfundets midte, og til denne opgave kræves der stiftendtalent- og motivation. Vi må finde hver vores vej. Enhver må tage sit eget hjemsted i besiddelse gennem *nemein*, der er kernen i ordet 'nomade', at sætte hegnspele op for en stund, vel vidende at jorden ikke bærer andre naturlige grænser end bjergene og havet. Chatwins projekt er således et civilisationsprojekt og en protreptik, en filosofisk dialog. Det er et civilisationsprojekt fordi essensen i at udvikle sig som som civiliseret menneske er at udvikle evnen til at håndtere stadig mere komplekse erfaringer, at se forskelle med øjet og lade sig berøre af et oprin, en gestus, at føle en forskel og dermed kunne skabe en værdiforskel på et billede. Hvis vi mister denne sans, er vi truet åndeligt. Det er et protreptisk projekt fordi den gennem den praktiske fantasi indlevelse og fortælling vender mennesket mod sig selv og der undersøger og spørger til dets eget værdigrundlag. På egne betingelser praktiserer Chatwin det som i antikken var navnet på små og store anvisninger til at ære sig selv næst efter gud (som Platon befalede i *Lovene*) ved at forme sit liv i det godes billede, og i dyb respekt for fællesskabet.⁵

ØKOLOGISK LITTERATUR

Anskuer man Chatwins forfatterskab som et hele, og ikke skelner mellem hans romaner, hans mere essaylignende bidrag og hans breve, udmærker det sig ved en i eminent grad at kombinere stedssans med en art lyrisk mytologi. Skabelsen af erfaringsdannelsen i kunsten går ikke direkte gennem menneskets psykologi, men snarere gennem dets ukendte territorium, dets miljø. Chatwin skaber sine historier og skildrer sine karakterer gennem en detaljerig sans for omgivelser og de materialer der udgør denne verden, herunder vejrlig, farver, jordbund, manerer, charme, nykker, bizarhed, talemåder, smykker, spisevaner ...

Det civilisatoriske og det protreptiske er bevægelsen gennem og opdagelsen af et ukendt territorium. Dette territorium forbinder han med studiet af to skabelsesberetninger, som han placerer i en ny sammenhæng: Dels den australske urbefolkning der forbinder sangen med jorden således at sangens navngivning af vandhuller og træer vækker skabelsen til live som spor, og dels jødernes Gud Jahve der ikke kun skabte det første menneske Adam af ler, men lærte menneskene at blæse liv og ånd ind i tingene ved hjælp af ordet. Men hos Chatwin er der ingen universel enhed mellem sprog og verden. I stedet opdyrker han en idé om at stedet og jorden samtidig er et ukendt territorium, der bliver gjort levende og mere virkeligt ved at få den indfødtes historie til at vriste sig fri af en given historie.

Med romanen *I Patagonien* skaber Chatwin en uhistorisk atmosfære, en underfundig anekdotisk steds-skabende geografi og ikke en ren historiografi. Kombinationen af samtaler med de lokale, en ekspressionistisk sanselig beskrivelse af genstande og omgivelser, en sans for erindringens og fortidens rariteter, skaber et territorium, der ved hjælp af Chatwins stil netop bliver fremmed for sig selv og derigennem fødes en «ny» jord og et «nyt» folk. En art geolitteratur eller økologisk litteratur. *I Patagonien* såvel som i *Drømmespor* møder Chatwin en række randeksistenser og ejendommelige skikkelser, men det som bærer projektet er hans evne til at gøre *mødet til en tilstand* der føder en ny tanke mellem liv og litteratur. Det afgørende er ikke Patagonien eller Ur-Australien som *fiktion*, men den *begivenhed* der skaber Patagoniens folk eller den australske oprindelige befolkning. Selve mødet føder det som man bebor, eller sagt på en anden måde: Fortællingens sanselige overflade skaber en *atmosfærisk energi* der gør det lokale folk mere virkelig end det som forbindes med en ofte indespærret psykologi. *I Patagonien* en atmosfære ladet med subtil ensomhed, i *Vicekongen af Quidar* ladet med både angst og stoisk ro, i *Det sorte bjerg* ladet med uskyld, i *Drømmespor* ladet med uudgrundelig nysgerrighed og *Utz* ladet med ængstelse og tålmod på kunstens vegne.

Et bestemt folk eller gruppe bliver mere virkelig gennem omgivelser og miljø end en fortælling om oprindelse. Fortællingen er ikke ren fiktion, men føder et liv, skabelsen af en tilblivelse snarere end en historie, en geografi snarere end en ren historiefortælling. Hvis Chatwin tilfører romanen noget nyt i dens grænsesprængende genre på tværs af rejselitteratur, fiktion, etnografi og traditionel folklorefortælling, er det fordi han insisterer på at livet har den kvalitet, at det er bestemt af tilfældigheder. Hermed menes at Chatwin ikke i så høj grad betragter menneskelig adfærd som en konsekvens af psykologisk motivation, men som en mønsterdannelse der vokser ud af konkrete mødetilstande bestående af ubetrådte stier og veje hvor en fortælling henter sit liv.

Litteraturen begynder med poesien, med en syngende nomade, længe før mennesket slog sig ned og begyndte at skrive.»

JOSEPH BRODSKY

I *Drømmespor* møder vi Bruce Arkady, der fortæller at mennesket for at lære sig selv at kende må vende tilbage til ørkenen, tilbage til et ukendt territorium. Arkady er mægler mellem aboriginerne og myndighederne der ønsker at anlægge en jernbane tværs over en række helligsteder. Ørkenen er en ukendt geografi der bruges til at vende den enkelte mod sig selv. Walkabout er navnet på den *rite-de-passage* som et ungt menneske må gå igennem: Han må lære at klare sig selv ude i naturen, konfrontere jordens overflade, de usynlige vandhuller, de skjulte jagt tegn, lære at forstå, lære sine grænser at kende før han kan blive voksen. Chatwins egen walkabout sker under navnet «Bruce» og det går op for ham at forbindelsen mellem sangen og jorden, er som «at trænge ind i en labyrint med talløse korridorer og passager som alle på een eller anden mystisk måde er forbundet i et forvirrende og komplekst mønster.»⁶ Sanglinjerne er en slags hukommelseskunst hvor det at syngesig hen til der hvor man hører til er en måde at blive menneske på. Og så slår det ham, at «hele den klassiske mytologi [...] måske udgjorde levnerne af et kæmpemæssigt «sang-kort»; at alle gudernes og gudindernes faren frem og tilbage, hulerne og de hellige kilder, sfinkser og kimærer, og alle de mænd og kvinder som blev til nattergale eller ravne, ekkoer eller narcissen, stene eller stjerner – at alt dette kunne fortolkes som udtryk for en totemistisk geografi.»⁷

Der er sanglinjer over alle kontinenter. Chatwin forvandler en eksistentiel nødvendighed til en tankemæssig passion: Man subjektiverer geologien for at nå ud over landskabet. Man subjektiverer miljøet for at nå ud over et givent folk. De personer han møder og portrætterer befinder sig i «ørkenen» – Patagonien, Wales, Benin, Australien – de er både ude og indespærret og kæmper med at håndtere det tilfældige. Som læsere begynder vi at se os selv ikke gennem psykologiens ufærdige filter, men ud fra primære omgivelser herunder genetiske og generiske tendenser (naturkræfter, affekter, sans- og erfaringsmuligheder). Chatwins eget motto var da også: At navngive tingene

but to travel light. Måske en nyøkologisk livsform om end han ikke altid selv levede op til det? Rygterne skal vide at hans oppakning den sidste række år kom op på 40 kg, ikke mindst på grund af bøger!

BEVÆGELSE IN SITU (PÅ STEDET)

I den sidste del af sit liv stod det stadig mere tydeligt for Chatwin at det nomadiske projekt handler om at vende mennesket mod sig selv for at forme sit liv i det godes billede, uanset hvor skrøbeligt og sammensat dette billede tager sig ud. I sit syn på nomaden har Chatwin aldrig haft storbyens rastløse menneske som sin model. Han kunne ikke undvære dens rastløse energi, men det stod efterhånden klart for ham at nomaden handler om vejen til en indre frihed. Billedet på inderklappen i Chatwins breve, er av en trappe der fører ned i en celle i et katolsk kloster. Ubevægelighedens sted per excellence. Han har selv sagt at de rum der ansporede hans fantasi er skibskahytten og munkecellen.⁸ Måske han endelig forstod værdien af at kunne tænke i billeder med lukkede øjne?

Da jeg selv i 1999 udgav min bog *Vandringens gåde*, som består af fortællinger fra vandreture i Nordafrika og på pilgrimsruten Santiago de Compostella, så jeg Chatwins «nomade» som et ideologisk billede på bevægelsen, herunder det rejsende og mobile menneske. Når jeg i dag læser hans breve og genlæser hans bøger, fornemmer jeg et etisk-eksistentielt projekt nedenunder det litterære. Det forekommer mig at der således er en bemærkelsesværdig linje mellem Chatwins ekspressionistiske katalogisering af antikke genstande og malerier som ung hos Sotheby's og den byzantinske sprogmosaik der udmærker hans bøger og hans passion for den katolsk-ortodokse kirke i den sidste del af sit liv.

Hans besøg på Athos-bjerget i 1985 var et vendepunkt i hans liv.⁹ I de sidste år før sin død gjorde han forberedelser til at konvertere og hans begravelse foregik i en græsk-ortodoks kirke i London. Med hans synliggørelse af tingenes sanselige detaljerige overflade i sine romaner praktiserede han en slags *værdimæssig forskel i billedet* som udmærker den byzantinske kunst og den græsk-ortodokse kirkes liturgi. I sine breve vender han tilbage til sansernes virkelighed og skrivekunstens forstærkelse af disse som tanken i billedet.¹⁰ Man fornemmer hos Chatwin en forbindelse mellem erfaringsoplevelsens sansedimension og troen. Der er ikke, som i den protestantiske tro fra Augustin og frem, en uoverensstemmelse mellem det indre og det ydre. Kristendommen har altid været mistroisk overfor sanserne samtidig med at erfaringen er nødvendig for troen. For Chatwin, der i mange år studerede de gamle troskulturer, er der ingen splittelse mellem sansningen og den åndelige frihed. Hans evne til at forbinde motiver og handlinger der tilsyneladende hører hjemme i hver sin verden, var uforlignelig, og hans bog om drømmesporerne er blot det eksemplariske udtryk herfor. Men han praktiserede det allerede fra sin første bog *I Patagonien*.

Hans næste projekt kunne have været drømmesporerne i byerne, en helt anden slags ørken. Han er, som Walter Benjamin, en passage-tænkter hvor enhver livsfortælling aldrig bare er en linje mellem to punkter, men en spændingstilstand, der dækker over glemte eller usynlige lag og historier. Picasso har sagt at det mest interessante ord der findes er ordet «spænding». Chatwins breve, hans liv og litteratur er måske netop et vidnesbyrd om at livet kun kan opholde sig i en spænding mellem bevægelse og ubevægelighed.

© norske LMD

- 1 Italo Calvino, *Til det næste årtusind. Amerikanske forelæsningsnoter*, Tiderne skifter, København, 1995, s. 97.
- 2 Bruce Chatwin, *Under the Sun. The Letters of Bruce Chatwin*, Elizabeth Chatwin og Nicholas Shakespeare (red.), Jonathan Cape, 2010.
- 3 Nicholas Shakespeare, *Bruce Chatwin*, Harvill, 1999, s. 486.
- 4 Bruce Chatwin, *Under The Sun*, se over, s. 140.
- 5 For mere om protreptik, se Ole Fogh Kirkeby: *The New Protreptic. The Concept and the Art*. Copenhagen: CBS Press 2009.
- 6 Bruce Chatwin, *Drømmespor*, se over, s. 81.
- 7 Bruce Chatwin, *Drømmespor*, se over, s. 129.
- 8 Bruce Chatwin, «Et sted at hænge sin hat», i *Rastløshedens anatomi*, Samleren, 1996, s. 25.
- 9 Se Bruce Chatwin, «The Search for Nomad is a Quest for God», i *Under the sun*, se over, s. 416.
- 10 Bruce Chatwin, *Under the sun*, se over, s. 429.

Cultura
Bank

cultura.no

Bevisst bankvalg

Miljø - kultur - fellesskap

Som kunde i Cultura Bank velger du å la pengene dine være med på å skape bærekraftige virksomheter.

Vi er den eneste banken i Norge som forteller deg hva pengene dine lånes ut til.

Send «cultura» til 2007 så forteller vi deg mer

Tlf.: +47 22 99 51 99